

HOOFSTUK XV.

LATERE LEVENSTIJD.

Omtrent hierdie tyd, wat ons laat begin met Ds. Du Toit s'n terugkeer van die Europese reis (1890), is die aantekeninge kort. Ons gee dit hier :—

"In die Kaapkolonie terug het ik mij dadelik aan die drukpers gewij als hoofredakteur van die "Patriot", "Paarl", en Getuige". Als proef het ik in Kaapstad 'n tjdlang die "Dagblad" uitgegee, die enigste Hollandse dagblad. Dit had egter nie genoegsame ondersteuning nie om te kompteer met die Engelse dagblaai. Die "Patriot" en Getuige" had ewewel in die tyd 'n sirkulasie van 3 à 4,000. Met die Bijbelvertaling het ik toen tamelik gereeld voortgegaan.

"Wat mijn literariese arbeid aangaat verwijs ik naar die lijs van werke opgeneem in die 2de uitgaaf van die "Taalbeweging".

"Reis naar Matabeleland.—Naar die streke het ik 'n reis gemaak veral om oudheidkundige nasporings te doen. Eers het ik in Rhodes s'n bibliotheek heel wat oudheidkundige boeke nagelees. Koningin Hatasu het hier 'n ekspedisie gestuur 600 jaar vóór Salomo. Kijk "Sambesia", wat in Engels vertaal en in Engeland uitgegee is onder die titel: "Rhodesia, Past and Present", waarin egter die oudheidkundige gedeeltes weggelaat is. Op grond van die ondersoeking is geskrewe die historiese roman: "Koningin van Skeba".

"Bij terugkoms was Rhodes net hoof van 'n ministerie geword en die Afrikaners het hom gesteun. Hofmeyr en ik het met Rhodes hartelik samegewerk tot aan die Jameson-inval. Kijk verder "Onse Politieke Aardbeweging."

"Landbouwkundige Werksaamhede.—Ik het aan die Paarl opgerig die Landbouw-vereniging en in verband daarmee 'n jaarlikse tentoonstelling. Ongeveer 10 jaar was ik daarvan voorsitter, totdat ik op 'n buiteplaas gaan woon en mij daaraan onttrek het.

"Die houding deur mij in "Patriot" en "Getuige" ingeneem teënoor die Transvaal-regering van die laaste tyd was egter nie populêr in die Kolonie nie, veral

sedert die Jameson-inval. Dit het gemaak dat die blaaië agteruit gegaan het. Myn posisie teënoor die oorlog is te vinde in die "Afgeperste Getuigenis" en "Na de Oorlog".

„Patriot" en "Getuige" het nie weer hul populariteit herwin nie. In die plaas daarvan het ik toen uitgegee die "Stemmen des Tijds," wat 'n voortsetting was van allebei. Vóór die oorlog was "Ons Klijntje" die letterkundige tydskrif, wat goed opgang gemaak het. Die werk word nou voortgeset in "Ons Taal." Hierin kom o.m. voor mijn bewerking van "Ons Taalskat."

"Adendorff - Trek.—Onmiddelik na mijn terugkoms in die K.K. het die Trek-kwessie ontstaan, wat bijna 'n botsing tussen Transvaal en Engeland veroorsaak het. Deur mijn bemiddeling het dit nié tot 'n botsing gekom nie. Ik het altijd Rhodes s'n noordelike politiek van uitbreiding gesteun en in die "Patriot" uitvoerig aangetoon, dat die Adendorff-koncessie waarde-loos was. Te Burgersdorp had Mnr. Hofmeyr en ik 'n vergadering met die voormanne van die Adendorff-beweging, waar 'n grondslag geleg is tot 'n vergelyk."

"DIE PATRIOT" IN 1890.

Ons moet dan nou eers aanwys, wat die blad s'n politiek in 1890 was ten opsigte van die noordelike uitbreiding. Dit was die tijd toen Ds. Du Toit in Europa gereis en Oom Loko nog als redakteur opgetree het.

Rhodes word genoem "di vader van di grote landvatting Kompeni". Verder lees ons: "Wat nou oek van di Kompeni (Chartered) geseg kan worde, iedereen sal moet toestem, dat deur di Kompeni di mag van Engeland sterk toegeneem is: Londen het nou meer gesag dan Kaapstad". (P. 23 Jan.).

Op 6 Febr., als Portugal wegens sijn Afrikaanse besittings van die kant van Engeland en Duitsland in gedrang kom, skryf die "Patriot" skerp teën die "huigelarij" van Engelse "landvatterij" onder die voorwendsel, dat dit moet dien om "gristendom en beskawing" te versprei.—Ons als Afrikaners het daar groot belang bij of Suid Afrika Engels of Afrikaans sal word, en die onafhankelike van die twee Republieke, beweër die blad, is daarmee gemoeid.

Die "Patriot" sê verder (in die no. van 6 Maart) dat die bedoeling van die Engelse beskawers duidelik is: hul wil Transvaal "toemuur". Daarom is daar 'n "Rhodes Kompanji" en word daar private

trekke na Mashonaland georganiseer. Engeland blij die teenstander van die Republieke.

Met die oog op Afrikaanse belange en 'n groot Suid-Afrika vir Afrikaners, was die "Patriot" daar ook volop teën, dat Duitsland vir Damaraland sou krij P. 24 Julie'.

Die blad hou vol (in die no. van 7 Aug.) dat "Damaraland nou Duits is omdat Engeland bang is vir Duitsland en di land an di Afrikaners ni gegun het ni". Die "Argus" het namelik tevore beweer, dat die oorsaak is, dat die "Patriot"-partij met Duitsland "gekinkel" het! "Daar word egter niks bewijs nie."

Die hele affêre wek die verantwoordiging van die Perlse blad op: "Di Transvaalse boer het weer perbeer Bechuanaland en daarna Damaraland in trek, en di end was, dat hulle uitgejaag is."

RHODES.

Die ideaal van 'n Verenigd Suid Afrika het ge-
maak dat die "Patriot" teën mnr. Rhodes opgetrec
het. Ons lees in die no. van 5 Junie :—

"As daar imand is wat ons beny dan is dit seker Meneer Rhodes, di groot onverantwoordelike Goewerneur van Suid Afrika. Ons beny hom ni om syn geld ni hoewel dit ons oek wel te pas sou kom, mar om di gelukkige posisi wat hy ingeneem het. Sonder ekselensi genoem te worde, sonder mooie klere te moet dra, sonder adresse by honderde te moet anhoor, sonder 'n trop biewe te moet skrywe na Downing Straat, bestuur Meneer Rhodes nou, en deur syn geld, en deur syn bekwaamhede, en deurdadig hy eiendlik di verteenwoordiger is van di wesentlike Engelsman, di sake van Suid Afrika's binnelande, en heers as koning.

By dit alles het hy nog di geluk dat 'n groot gedeelte van Afrikaners hom nog altyd beskou as 'n soort van Afrikaner vriend, halwe bondsman, en algemene weldoener. Ni alleen bondsmanne, mar selfs bondskoerante roem hom hemelshoog, en di "arme Patriot," wat altyd beweer het, en nog beweer, dat daar ni imand is wat di Afrikaner soveel skade gedaan het, en di uitbreiding van di republieke vireers so volkome belet het, moet gedurig hoor dat hy dit ni weet ni.

Van di vrede van Majuba af het di Engelse altyd perbeer om di verlore grond en invloed terug te kry, en huile het in meneer Rhodes 'n man gevinde, wat op bedaarde manier, heel soetjies, mar sonder ophou, di plan sou ten uitvoer bring. Terwyl di Afrikaanse party ni verder siet, as hulle neus lank is, terwyl Transvaal op allerlei manier, en viral deur allerdwaste te'enwerking van spoorweg verbinding di gemoedere in di Koloni vervreemd het, het meneer Rhodes eers Stellaland deur Engeland laat inpalm en nou di Sambesi as grens laat aanneem.

“Di kring van invloed,” di nuwe woord vir “landvat,” is uitgebrei, en di muur om di Republieke so toegemaak, dat hy gerus vireers hulle di onafhankelikeid kan laat hou, daar dit sonder kans van uitbreiding in 'n nuwe wereld so as di van ons tog niks beteken...

As ons ook van gedagte was, dat di beste vir Suid-Afrika sou wees om verenig te wees onder Engelse vlag, dan sou ons diselfde doen; mar daar ons nog altyd 'n Verenig Suid-Afrika soek onder ei'e vlag, wel as dit ni anders kan ni onder 'n soort van protektoraat van Engeland, mar tog nog vierer dan ons nou is, kan ons met meneer Rhodes volstrek ni saamgaan ni.”

BRITSE KUSBESKERMING.

Terwijl “Die Patriot” so skrywe was Ds. Du Toit in Europa ook met die kwessie besig. 'n Onderhoud met 'n verteënwoordiger van die “Pall Mall Gazette” werd helemal verdraaid gepubliseer, waarvan deur vijande gretig gebruik gemaak werd. Ds. Du Toit het toen aan 'n ander persman die regte lesing aangaande verskillende punte verskaf. Aangaande die punt hier onder bespreking, het Ds. Du Toit die volgende ten beste gegee:—

“Op de vraag van de interviewer, of de Transvaal niet later het hoofgedeelte ener Zuid-Afrikaanse heerschappij (*Dominion*) worden zal, geeft hij zelf als mijn antwoord dit terug; ‘*Met vol zelfbestuur*, zoals de Kaapkolonie *dan* hebben zal, geen bemoeizucht met de Naturellenkwestie, en een schikking omtrent de vlag, is dit mogelijk genoeg. Mijn leuze is: “Een Verenigd Zuid Afrika met Britse kustbescherming.” Dit is duidelijk genoeg, schijnt het mij, alleen waartegen ik eksepie nemen moet, is, dat de verslaggever het verder zo laat voorkomen alsof ik zijn gevoelen zou delen, dat de aanstelling van een Goeverneur-Generaal aan Engeland zou moeten overblijven. Integendeel, met de meeste nadruk heb ik mij daartegen verklaard, op grond der bittere ondervinding, wat in de regel Engelse Goeverneurs waren, en heb ik pertinent als mijn gevoelen uitgesproken dat ‘de Verenigde Staten van Zuid Afrika’ een eigen President of Gouverneur Generaal (ik geef niet om de naam) moet hebben, gekozen of door de stemgerechtigde burgers, gelijk in Amerika, of, liever nog, door een Bondsraad, gelijk in Zwitserland. Indien mijn opvatting omtrent een verenigd Zuid Afrika met Britse kustbescherming, maar met autonomie, zowel van de verschillende Staten als van 't geheel, als de beste oplossing van het Zuid Afrikaanse vraagstuk, door anderen niet gedeeld wordt, dan heb ik daarmede volkomen vrede, ook wanneer men mij in die opvatting bestrijdt; doch laat men mij daarom niet naar de gal verwijzen als landverrader.” (P. 19 Junie 1890.)

Ds. Du Toit het steeds beweerd, dat hij ook hier zijn nasie vooruit was. In 'n aantekening bij die gedikteerde lewenskets sê hij: “Vereniging van Suid

Afrika kon, toen ik 30 jaar gelede daarop aangedring het, alle onaangenaamhede in ons land voorkom het."

Ons sien dus, dat Oom Loko in die "Patriot" van 1890 nog pleit vir 'n Verenigd Suid Afrika onder eie vlag, met die bijvoeging: "wel as dit ni anders kan ni onder 'n soort van protektoraat van Engeland, mar tog nog vrijer dan ons nou is."

Ds. Du Toit verklaar sig tegelijkertijd ten gunste van: "Een Verenigd Zuid Afrika met Britse kustbescherming, maar met autonomie, zowel van de verschillende Staten als van het geheel."

In die *wese* van die saak was daar nie groot verskil tussen die broers nie. Maar die persoon van mnr. Rhodes en die Adendorff-Kwessie het die twee manne verdeel. Volgens Oom Loko was 'n Autonome Verenigde Suid Afrika en mnr. Rhodes twee onverenigbare groothede. Die leser moet self die toepassing maak.

Toen Ds. Du Toit uit Europa teruggekom het, was mnr. Rhodes s'n son net opgegaan. 30 Bondsparlementslede het in Julie 1890 mnr. Rhodes ontmoet om "uit sijn eie mond sijn politieke insigte te verneem." Nadat mnr. Rhodes goed ondervraag was, het hij sig verwyder, en werd, na enige diskussie, die volgende resolušie algemeen aangeneem: "Deze vergadering is van gevoelen om mnr. Rhodes met zijn goevernement een kans te geven om het land te besturen."

Die resolušie was versigtig gestel, maar dit was tog duidelik, dat die eerste Rhodes-ministerie en die persoon van mnr. Rhodes die ondersteuning van die vernaamste Bondsmanne sou geniet. Ds. Du Toit het daarin saamgegaan, opreg oortuigd dat só die Afrikaanse belang die beste behartig word.

Later het geblyk, dat Rhodes vir mnr. Hofmeyr en Ds. Du Toit bedrieg het. Maar daarop moet ons later uitvoeriger terugkom.

Oor die Trekkwessie wil ons nie te veel sê nie. In 1891 het mnr. Adendorff 'n trek begin organiseer naar die land noord van die Limpopo, op grond van 'n konsessie, wat deur twee groot opperhoofde van die Banyai-nasie verleen werd. Ds. Du Toit het egter gemeen, dat die konsessie waardeloos was.

Daar die "Patriot"-legger van 1891 soek is, kan ons die gronde vir sijn mening nie nader aangee nie. Sijn boek "Sambesia" kan egter op die punt geraadpleeg word—'n boek so rijk en waardevol van inhoud.

Daarin word Lobengulu voorgestel als die "Rijksverwoester" teënoor Salkats als die "Rijkstigter." Loben se fout was tweërlei : 1) hij het hom van die Boere afgewend en 'n ooreenkoms met Engeland aangegaan, en 2) hij het konsessies uitgegee; 'n punt wat dan verder uitvoerig besproke word. Die Adendorff-konsessie word daar ewewel nie genoem nie.

Ds. Du Toit bejammer dit, dat Transvaal die mooie kans laat verbijsaan het om sijn "sfeer van invloed" noordwaarts uit te brei. Sonder "staatsgeheime te wil misbruik" vermeld hij interessante feite, wat die historikus seker goed te pas sal kom (sie bl. 51).

Hoe dit ook sij, die Trekkwessie was die oorsaak van 'n verwijdering tussen die twee broers—'n verwijdering wat jare geduur het. Maar eindelijk werd die breuke gelukkig geheeld.

"BIJ OUD-EUROPA TER SCHOOL."

Terwijl Ds. Du Toit nog in Europa aant reis was, het hij 'n reeks artikels begin skrijwe oor "Jong Afrika bij Oud Europa ter School." Hij wijs aan hoe ons landbouw, industrie, fabriekswese, mijnontginning, ens. kan ontwikkel deur bij Europa skool te gaan. Ons wil 'n eie volk wees en hij het gehelp om die nasie wakker te maak. Maar dan moet ons ook aan die "eise" van selfstandigheid beantwoord. Ons moet onself ontwikkel, anders blij die Afrikaner van vreemdes afhankelik.

"Ik heb nu Cornwallis bezocht en heb gezien dat we uit de tweeduizendjarige mijnontginning zeer-veel kunnen leren voor ons pas begonnen mijnwezen. De olijventeelt, de zijdekultuur, de wijnbouw heb ik wat van naderbij beschouwd in Frankrijk, Italië, Spanje en Portugal, en ik heb mij overtuigd, dat hier voor ons een ruime leerschool is. Ik heb cigarenfabrieken bezocht, als bijv. te Sevilla, waar een 8000 vrouwen en meisjes bezig zijn cigaren en sigaretten te maken; ik heb bezocht fabrieken voor pottbakkerij, aardewerk en porcelein, en ik heb mij verwonderd waarom wij in de eerste beginselen van de eenvoudigste industriën nog zover ten achteren zijn. Mijn bevindingen en opmerkingen hoop ik in enige stukken ten beste mijner landgenoten te geven."

Nadat Ds. Du Toit aangewijs het, dat die importasie van eksperts nie die ware ding is nie, gaat hij voort :—

"Jarenlang hebben wij onze zoons naar Europa gezonden om opgeleid te worden tot predikanten, doktoren en rechtsge-

leerden. Honderden jonge Afrikaners zijn aldus in Europa opgeleid; tienduizenden ponden sterling zijn daaraan te koste gelegd.

“Goed, maar waarom moeten nu allen in hetzelfde pad lopen, zodat we haast te veel geesteliken, geneeskundigen en rechtsgeleerden hebben? Waarom niet enige jonge Afrikanen de veeteelt, de kaasbereiding; waarom niet enigen de landbouw, bij name de wijnbouw, de olijventeelt, de zijdekultuur; waarom niet nu enigen de mijnontginning hier in Europa laten bestuderen? Dat zou o.i. de ware weg zijn, dat zou goede vruchten afwerpen. Onze jonge Afrikanen moeten hierheen komen, die wetenschappen hier theoreties en prakties aanleren, en dan te rugkeren in hun eigen land, om die kennis aldaar toe te passen; dat zal meer geven dan alle ekperts. Alleenlik zij moeten niet te jong zijn wanneer zij overgezonden worden. Zij moeten het vak dat zij in Europa komen bestuderen eerst in Afrika kennen zoals bij ons in gebruik, dan kunnen zij met een prakties oog het verschil opmerken.” (P. 26 Junie '90).

Dan volg die inderdaad belangrike stukke. Laat ons hier bijvoeg dat die “Zuid Afrikaanse Tijdschrift” dadelik hierdie plan toegejuig het (P. 25 Sept. '90), en dat later daaraan uitvoering gegee is.

PEKSARBEID.

So het dan Ds. Du Toit in Augustus 1890 sig aan die Paarl gevestig, waar hij sijn oue persarbeid weer opgevat het. In 'n agterkamertjie in die agterplaas van 'n gehuurde woning, waar sijn skoonmoeder, Mevr. Joubert, tijdens sijn afwesigheid in Europa, gewoon het,—daar in die agterkamertjie, slaap- en studeervertrek tegelijk, het hij sijn editoriale werk begin. Eers enige tijd later het hij met gesin die linker-vleugel van die Drukkerij-gebouwe betrek, waar hij geblij het tot op sijn vertrek naar Daljosafat. In die kamertjie moes skrijwer hiervan dikwels sijn vader bewonder. Goedsmoeds, na al die teleurstellings, het hij daar sijn artikels geskrijwe en die Bijbelvertaling weer aangevat alsof daar niks gebeurde was nie.

Hard moes Ds. Du Toit werk vir sijn jaarlikse salaris van £300, en dit het nie al dae maklik gegaan nie om die talrijke gesin daarmee te versorg. Sommige van sijn boekwerke sou wegens goeie verkoop 'n ekstra penning opgebreng het, maar Ds. Du Toit was bereid om die wins in die drukkery te laat opgaan, sodat met die uitgawe van minder-betalende werke (bijv. van die vertaalde Bijbelboeke) kon aangegaan word.

In die tijd het hij sijn joernalistieke vaardigheid ontwikkel, meer dan ooit. Senator Reitz sê ergens in 'n voorlesing van Ds. Du Toit s'n prosa, dat hij sig

daaraan gewij het meer als aan poësie, en dat hij dit "met uitstekende behendigheid en veelzijdigheid" aangewend het. So was dit, Ds. Du Toit s'n pen was 'n swaard. Sowel vrind als vijand moes dit ondervind.

"SAMBESIA".

Maar Ds. Du Toit kon nie al te lang op één plek stil sit nie. Buiten sijn studeerkamer en kring van gewone werksaamhede was die grote, wije wereld, waarmee hij steeds in kontak wou blij. Hij was Afrikaner in die eerste plaas, maar dan ook wereldburger. Op die grote wereldgebied het hij sijn reuse-gees laat uitsweef sover en so dikwels als maar kon.

So het hij dan in 1894 Mashona- en Matabeleland besoek, ten dele in belang van 'n Paarlse syndikaat, maar veral om oudheidkundige naspeurings te doen. Vergeseld van enige vrinde werd die moeilikste deel van die reis afgeleg in 'n veerwaëntjie met osse. Die vrug van die reis is vereers sijn hoogs-belangwekkende boek getiteld: "Sambesia of Salomo's Goudmijnen bezocht." Ds. Du Toit sê daarvan dit:—

"Ongelyksoortiger bladzijden en hoofdstukken heeft de lezer zelden in één boek gevonden. Sommige hoofdstukken in de reiswagen, onder een boom, op een klip, langs een mierhoop, aan een rivier, op schip, of aan strand geschreven, met potlood; soms bij het flikkerlicht van een vuur, soms bij 't schemerlicht van een kaars in een lantaarn, soms heel haastig bij een buitenpost op voorkomende postgelegenheid; dus losse indrukken, briefgewijze aan vrienden gericht... De latere hoofdstukken daarentegen geschreven terug in de studeerkamer, temidden van een bibliotheek van boeken over het Noorden, en vooral over de oude delverijen en bouwwerken, zijnde een korte samenvatting van veel lezen en nadenken gepaard met eigen onderzoek en waarneming."

Ons gee hier verkort die oordeel van "Ons Land" oor die boek:

"De schryver van dit belangrijk en interessant boek is goed bekend aan onze lezers. De vele geschriften van de hand van deze bekwame Afrikaner zijn verspreid onder onze mensen, en dat een boek door hem geschreven lezenswaardig is behoeven wij niet te zeggen....

In een boek dat ongeveer 220 bladzijden telt zien wij de schryver in niet minder dan vier verschillende karakters optreden: als reiziger, dichter, politikus en geschiedschryver. Deze vier dramatiese *personen* wisselen elkander gedurig af, zodat men zelfs de droge hoofdstukken met genot kan lezen.

Het boek bevat heelwat informatie omtrent de geaardheid van de grond, de goudvelden, de afstanden der verschillende plaatsen, enz. Zij die van plan zijn zich in deze streken te gaan vestigen zullen weldoen dit boek eerst nauwkeurig door te lezen.

Het gedicht dat onze aandacht vooral trof is dat over Lobengula, de rijksverwoester, getiteld: *Nag en dageraad in Matabeleland*. De geest en verheven verbeeldingskracht zijn ongetwijfeld van de hoogste rang. Ook het gedicht over de heldengraf der onder Wilson gevallen is verdienstelijk.

Wij hopen dat dit boek door velen gelezen zal worden, omdat wij menen dat elke Afrikaner bekend behoort te zijn met zijn land en zijn geschiedenis. (P. 19 Des. '95).

Die gedigte, wat in die boek staan, is seker van die bestes ooit deur Ds. Du Toit gelewer. Ons noem hier nog die "Klaaglied van die Os en die Antwoord van die Perd"—'n stuk wat deur mnr. R. de Villiers van die Paarl op musiek gesit en bij geleënheid van die eerste Taalkongres gesing is.

Die historiese stukke bestrijk 'n wije veld. Verhaal word van die Rijkstigter (Salkats) en die Rijksverwoester (Lobengulu); van die konsessies, wat laasgenoemde gelok het als "een muis in de val en als een vogel in de strik"; van die feit, dat Transvaal die kans laat glijp het om tijdig met Loben te onderhandel; van die beroemde Charter, wat Transvaal "toegemuur" het—en soveel meer.

Dat Ds. Du Toit, als hij gereis het, lekker kan vertel—dit weet ons lesers al. Die skoot het hij 3½ maand met 'n ossewaëntjie gerij en ruim 1,300 mijle daarmee afgelê. Dit het gegaan "door ontoegankelike streken, langs onmogelike paden, dikwels op een of twee sporen, soms geheel zonder spoor door het veld over bergranden, door rivieren (zonder driften), door bossen en grotendeels door woeste streken, waar leeuwen, tigers en ander ongedierte rondzwerfen." Iets goeds kan dus verwag word!

Ook als politikus tree Ds. Du Toit op. O.a. skryf hij oor die "kompeterende zeehavens." Die altyd-besige man het opsettelik teruggereis oor Beira, Delagoa Baai, Durban, O. Londen en P. Elizabeth "om de voor ons brandende vervoerkwestie van de verschillende havens naar de binnenlandse sentrums van handel grondig te bestuderen op de plaatsen zelf" (bl. 101).

OUDHEIDKUNDE.

Die belangrikste deel van die boek is die oudheidkundige nasporings. Die laaste 77 bladsije word daaraan gewij. Ds. Du Toit het vir die doel nagelees

oue Portugése skrywers van 2 à 300 jaar gelede, verder die beskrywings van Mauch en andere reisigers, en eindelik die nuwste werke van Bent en Willoughby. Hij het in die oue mijne ingedaal om met die oue mijnoperasies bekend te word, en het so tot die gevolgtrekking gekom dat hier die rijke goudland moet gesoek word, waar die Koningin van Skeba heerskappij gevoer, en waar Salomo sijn goud vandaan gehaal het vir die tempel van Jehova. Ja, ook die profesie word hier verklaar, want daarin is sprake van die Koningin, wat weer in goud van Ofir sal geklee wees (Ps. 45:9) en van die Koning, vir wie weer sal gegee word goud van Skeba (Ps. 72:10, 15). "Waar dus het goud gehaald werd voor Salomo's gloriejike heerskappij, *vandaar* zal het voornamelik weer komen voor de toekomstige tempel van het duizendjarig rijk".

ERE AAN WIE ERE TOEKOM.

Onder hierdie hoof het "Desbaleines" 'n stuk geskrywe in die Johsburgse "Evening Chronicle", van 13 Maart, 1911, wat voor sigself spreek. Ons gee dit hier vertaald :—

"Meneer Editeur,—Ons moet g'n bewondering onthou nie aan die waardevolle werk van Dr. Carl Peters, die beroemde Duitse ontdekker en oudheidkundige, wat nou in Johsburg is, maar hij het g'n reg op die eer van die ontdekking, dat Rhodesia was die land vanwaar die oue Egiptenare hul goud gehaal het. Mnr. S. J. du Toit van die Paarl het dit 16 jaar gelede al gesê in sijn werk "Sambesia". Daarin lokaliseer hij die land van Poont of Punt en gee presies dieselfde redes als Dr. Peters. Mnr. Du Toit meen dat die Egiptenare oorspronkelik van midde-Afrika gekom het, en wijs aan dat die name Ofir en Afrika, Ofir-Sofir, Sofara-Sofala dieselfde is. Oorspronkelik was dit net die naam van 'n hawe, maar later werd die hele omliggende land so genoem. Die eer van hierdie onderstelling kom aan Afrika toe. Laat ons die plaaslike produk beskerm als ons kan, en eer gee aan wie dit toekom."

Inderdaad is daar groot ooreenkoms tussen die bewijsvoerings van die twee reisigers. Dr. Peters gee volgens die Johsburgse 'Leader' 5, Ds. Du Toit 6 punte Noemenswaard is die verskil nie.

"DIE KONINGIN VAN SKEBA."

Naas hierdie geskryf moet ons noem : "Di Koningin fan Skeba, of Salomo sijn oue Goudfelde in Sam-

besia. Historise Roman". Hier kan die lesers Ds. Du Toit van 'n ander kant leer ken. Die historiese roman het sijn ontstaan te danke aan bo-beskrewe reis. Veral die romantiese omgewing van die Tati-streek was die spoorslag om so'n boek te skrywe. Diepe studie en rijke kennis, ook van die kafferlewe, is die grondslag van die geskrif. Ds. Du Toit het die boek in sijn "Sambesia" aldus aangekondig:

"Wordt het ons vergund ons voornemen uit te voeren, dan hopen we later, in de vorm van een histories roman, *die oude tijden te doen herleven*, en de Koningin van Scheba te doen herleven, samen met Salomo en heel de omgeving der bevolking die in de verre tijden hier leefde en arbeide. Dus niet een *geschiedenis*, ook niet een algehele *verdicting*: maar eene *herleving* van die tijd zo na mogelijk, volgens de gegevens welke wij hebben in oude historiese werken en deze overblijfselen; maar dan hervindt ge Simbabwe en heel Sambesia vol leven en beweging; de goudindustrie in volle bloei, geheel het maatschappelijk verkeer; en vooral hopen we u dan te doen beseffen, dat die ouden ook *mensen* waren, die leefden, gevoelden, beminden, haatten, vreugde en smart kenden evenals wij. De lezers van Sambesia roepen we dus toe: Vaartwel en: Tot wederziens!"

Ons bestek laat net toe om hier die hoop uit te spreek, dat die boek in netter vorm en beter druk weer uitgegee en algemeen gelees mag word. Dis 'n stuk egte Afrikaanse letterkunde.

DIE JAMESON-INVAL.

In begin Januarie 1896 het die onsalige Jameson-ival plaas gevind. Toen het die "hartelike saamwerking" met mnr. Rhodes opgehou. Ewewel het Ds. Du Toit die naam van "Rhodesman" behou. Vandaar dat hij besluit het om, anderhalf jaar na die gebeurtenis, sig te verantwoord in 'n boekie, wat die opskrif dra: "Onze politieke Aardbeving". Ons gee weer net aanhalings. Die lesers kan self sijn gevolgtrekking maak. Ons begin met die Paarlse vergadering van Januarie, 1896:—

"I. STANDPUNT DOOR ONS INGENOMEN."

"Pas bracht de telegraaf het onverwacht en door velen met ongeloof ontvangen bericht dat Jameson met een gewapende macht de Transvaalse grens overgetrokken was, of de eerste publieke vergadering in de Kolonie gehouden werd aan de Paar opgeroepen, met een kennisgeving geschreven en verzonden door onze hoofdredakteur (n.l. Ds. Du Toit) uit ons kantoor, op de morgen van 2 Januari 1896, vóór men nog wist of er een schot vallen zou. Door onze hoofdredakteur werd op gemelde vergadering het volgende voorstel gedaan dat eenparig aangenomen

werd en dat door Colesberg en andere plaatsen haast letterlik werd overgenomen.

“Deze vergadering heeft met diep leedwezen kennis genomen van de onrustige toestand waarin de Z. A. Republiek tans verkeert, als treurig op zichzelf en zeer schadelik voor de mijnindustrie en voor de welvaart van heel Zuid Afrika;—zij veroordeelt ten sterkste het binnenrukken van Transvaals grondgebied door Dr. Jameson, de Administrateur van Mashonaland, met een gewapende macht, als ongeroepen en berekend de treurigste gevolgen na zich te slepen, en zij verwacht van de heer Rhodes, als bestierend Directeur der Brits Z. A. Maatschappij, een spoedige en duidelike verklaring aangaande deze schuldige daad van de hoofdambtenaar der Maatschappij;—zij heeft met veel genoegen vernomen dat Harer Majesteits Hoge Kommissaris deze daad van inbreuk op een aangrenzende Staat heeft afgekeurd, en alle middelen heeft in 't werk gesteld om Dr. Jameson met zijn macht terug te roepen, ja zelf naar Transvaal is vertrokken in belang van de vrede;—zij verneemt ook met genoegen dat de Transvaalse Regering bereid is de rechtmatige grieven der uitlanders in Transvaal, waartoe ook vele Kolonisten behoren, te overwegen en zoveel mogelijk daaraan tegemoet te komen op konstitutionele wijze, waardoor uitzicht geboden wordt op een vredelievende schikking, wat zij van harte wenst;—en om zoveel in haar vermogen is bij te dragen tot de verwezenliking van deze wens besluit zij tot de benoeming van een Komité van Waakzaamheid, bestaande uit 5 leden, ten einde de voortgang van zaken te volgen en naar omstandigheden werkzaam te zijn in belang van vrede en orde, overeenkomstig de geest van dit besluit, waarvan door gemeld Komité per telegraaf bericht zal worden gedaan aan Zeks. de Hoge Kommissaris, aan de edele heer Rhodes, en aan ZHed. de President der Z. A. Republiek.”.....

Op het Bondskongres te Burgersdorp in 't begin van Maart 1896 was onze hoofdredakteur de mede-opsteller en sekondant van het uitvoerig voorstel, dat eenparig werd aangenomen:

“De vergadering wenst met de meeste nadruk haar gevoelen te uiten, dat, tenzij de heer Rhodes er in slaagt zich te zuiveren van deze beschuldigingen, van alle deelneming aan, voorkennis en begunstiging van het komplot en van daarop volgende bescherming der hoofdaanleggers en uitvoerders, het voor de Nationale Afrikaander Partij onmogelik zal zijn met hem op staatkundig gebied samen te werken.”

Ds. Du Toit gaan dan aldus voort, nadat hij die Rhodes-verheerliking en- veroordeling bestraf het:—

“Ziende de opgewondenheid die er heerste en de nadelige gevolgen daarvan, hebben wij behoudens ons standpunt, steeds tot bezadigdheid aangemaand....

Of wil men beliste uitspraken hebben tegen heel dat komplot en zijn hoofdaanleggers, men kan ze vinden op haast elke bladzijde van *Di Patriot*, *De Paarl* en later *Het Dagblad*. Inderdaad, we verbazen ons over de moedwillige verblindheid dergenen die ons beschuldigen van flauwhartigheid in dezen.... Wij ondersteunden o.a. de eis, dat Engeland een grondig en onpar-

tijdig onderzoek naar de ganse zaak zou instellen, en zodanige veranderingen in het Charterbestuur zou maken als waarborg boden dat zo iets niet weer kon gebeuren; wij hielden onvoorwaardelijke overgaaf van Dr. Jameson vol; eisten een beslist houding van ons Parlement; eerbiedigden 'n hogere hand in de tegenspoeden van de heer Rhodes; veroordeelden de kentering in de houding van de heer Chamberlain, alsmede het zachte vonnis over de aanvoerders van het komplot; waarschuwden de Transvalers tegen de fijnere politiek der Johannesburgers; bleven eisen een volledig onderzoek; en veroordeelden de onderdrukking van zekere kabelgrammen."...

"2. ZOVER EN NIET VERDER."

"Nu is de vraag: of we *ver genoeg* gingen volgens de eisen van ware vaderlandsliefde gepaard met een gezonde politiek. En dan houden we vol dat we wel degelijk gingen zover nodig was..."

Dan volg 'n opsomming van wat gedaan werd: —

Wat de heer Rhodes betreft, hij heeft bedankt als premier dezer Kolonie en als bestierend directeur der Gecharterde Maatschappij. Bovendien heeft onze partij besloten hem niet langer te volgen....

We gingen en gaan niet mee met degenen die hun ganse politiek veranderden tengevolge van de Jameson-inval. Vroeger zagen en erkenden zij samen met ons allen dat de Transvaal ons niet goed behandelt, doch na de inval is alles goed en mag men niet op de fouten van Transvaal wijzen of men is een Jingo, en Rhodesman, en wat niet al. Vroeger waren zij samen met ons tegen het imperialisme en gaven aan Charterbestuur in het noorden de voorkeur boven een kroonkolonie. Doch na de inval schreeuwden zij: "De Charter moet herroepen!" zonder te bedenken dat het enige alternatief is een kroonkolonie in een naturelengebied, wat niet anders dan schadelijk kan werken voor onze naturelpolitiek door geheel Zuid Afrika. Vroeger keurden zij heel de opening naar het noorden samen met ons goed, in belang van onze Koloniale handel, doch na de inval is meteen heel het land in het noorden niets waard, enz., enz. Welnu, met zulke politieke manteldraaijerij gaan we niet mee."

Punt 3 gaan oor "wat nog niet aan 't licht kwam", n.l. bij die ondersoek te Pretoria, Kaapstad en Londen. Daaronder word besproke die volgende kwessies: 1) waar die meeste ingesmokkelde vuurwapens geblij het en 2) watter aandeel mnr. Chamberlain in die komplot gehad het.

In punt 4 ("Geopenbaarde Geheime") word mnr. Rhodes als die hoofskuldige aangewese: "In Junie 1895 vormden de heren Rhodes en Beit het plan de ontevredenheid te Johannesburg te organiseren tot een revolutie, de ontevredenen van wapenen en geld te voorzien, en Dr. Jameson met een gewapende macht op

de westergrens van Transvaal te plaatsen, ten einde Transvaal binnen te rukken wanneer de revolutie uitbrak."

"5. MAAR WAT OMTRENT RHODES?"

"Nu is het verhoor voorbij, en uitspraak gedaan, na eigen schuldbelijdenis en heel Zuid Afrika, heel de beschaafde wereld stemt daarmee in, dat de heer Rhodes schuldig staat aan een van de grootste politieke fouten, of liever politieke misdaden ooit in Zuid Afrika gepleegd, na de Transvaalse anneksatie de grootste en in sommige opzichten mogelijk nog groter.....

Edoch, heel natuurlijk komt nu het algemeen rechtsgevoel zich aldus uitspreken: "Goed, deze is nu de *misdaad* van de heer Rhodes, maar wat is nu zijn *straf*? De straf behoort toch geëvenredigd te zijn aan de misdaad."

Zeer goed. Dat erkent elkeen. Maar hierbij bedenke men (1) dat de straf moet uitgesproken worden door het bevoegde hof, en (2) dat die moet rekening houden met de stand van de misdadiger evenzeer als met de zwaarte van de misdaad, waarbij men nog bedenken moet dat de heer Rhodes lang niet ongestraft is gebleven. Hij is van de hoogste hoogte door enig staatsman tot heden in Zuid Afrika bereikt gedaald tot de algemene verordeling van de ganse bevolking des lands.

Toch erkennen wij dat hierdoor niet aan de strengste eisen van algemeen rechtsgevoel is voldaan. Deze is feitelijk slechts de straf der publieke opinie. Maar wil men een gerechtelijk vonnis, welaan dan, zeg ons: 1) Welk hof moet dat vonnis uitspreken, en 2) op welke wet moet zulk een vonnis gegrond zijn? Het is opmerkelijk dat degenen die om verdere wraak roepen, zowel in Engeland als hier, nog nooit deze vragen hebben kunnen beantwoorden. En dat is toch wel het eerste.".....

"6. WAT NU GEDAAN?"

"Wat moeten, wat kunnen we dan verder doen? Laat men het ons aantonen als praktische mannen van gezond verstand en wij zullen meegaan als het doenlik is. Maar laat ons toch niet, in vredesnaam, met schimmen vechten, en ter bereiking van persoonlijke en partij-doeleinden onze partij verscheuren en dus onze gemeenschappelijke belangen benadelen.

"Nogeens, wat wil men?... We willen al het mogelijke doen om het gedane kwaad zover doenlik te herstellen. En, goed toegepast kan ook uit dit kwaad een zegen voor onze nationaliteit geboren worden, zo het ons, na de wakkerschudding, nu tot eensgezindheid en samenwerking brengt. Maar laten we toe, als gevolg van het Jameson-komplot, dat onze partij vaneen gescheurd wordt dan is dit een veel erger kwaad dan het komplot zelf.

Wat wijdan menen dat nog gedaan kan worden is:

1) Waken tegen een gemeenschappelijke vijand van welke zijde die ons ook aanvalt en daartoe alle onderlinge geschillen voor zolang ter zijde leggen.

2) Maar laat ons vooral, nu we weldra een algemene verkiezing hebben voor Hoger- en Lagerhuis, de nodige waarborgen eisen van onze kandidaten, dat zij zich verenigen met onze Bondsbeginselen en politiek, als uitgesproken op onze Bondskongressen, en die zullen handhaven. En willen de kandidaten ons deze verzekering niet geven, laat ons hen dan geen enkele stem geven...

Maar laat ons niet mannen van ervaring, verdienste en bekwaamheid, die met ons in deze punten meegaan, willen uitwerpen eenvoudig omdat zij niet tot die uitersten konden meegaan, welke sommigen onzer in de eerste opwinding vorderden."

Ons het bietjie uitvoerig gesiteer, sodat die leser meteen kan kennis maak met die politiek in sijn latere lewenstijd deur Ds. Du Toit gevolg.

HET DAGBLAD.

In 1896 het Ds. Du Toit die grote onderneming aangedurf om 'n dagblad in Kaapstad uit te gee. Tot hiertoe het Ds. Du Toit "De Paarl" geredigeer. 'n blad wat driemaal per week aan die Paarl uitgekom het. Voortaan sou "De Kolonist" die Paarlse koerant vervang en net soveel maal verskijn.

Die uitgawe van 'n dagblad is g'n kleinigheid nie. Dis ook die vraag of die tijd toen daarvoor rijp was. Na twee-jarige bestaan werd die uitgawe gestaak, gedeeltelik wegens 'n "Konsiliasie-politiek", wat destijds nie populêr was nie. Ds. Du Toit tog omskryf die gedragslijn van sijn dagblad als volg:—

"Wat nu de politieke beginselen van ons DAGBLAD en van de PATRIOT betref, die blijven onveranderd als tot heden. Zij sijn Bondorganen en het Program van beginselen van de Bond en onzer Nationale Partij sijn en blijven ook onze beginselen. Overigens is ons doel op gemelde grondslag een echt Zuid-Afrikaanse politiek te volgen en voor te staan. Daartoe achten wij nodig vermindering van alles wat verwijdering kan veroorzaken tussen de twee grote nationaliteiten (de Hollandse en Engelse) in ons land, alsmede van alles wat verwijdering kan werken tussen de verschillende Staten en Koloniën van Zuid Afrika.

We moeten en zullen toch één groot volk worden in een groot land. Nederig en bescheiden daartoe samen te werken is ons hoofdoel. *Vooruitgang* is en blijft dus onze leuze, maar vooruitgang in de rechte richting, namelijk de wording van één groot volk. *Opbouwen* is ook ons doel, maar bouwen op het rechte fondament, van ware eensgezindheid en oprechte samenwerking, want aldus slechts zal het grootste bouwwerk van een Verenigd Zuid Afrika tot stand komen."

Die dagblad-onderneming het van die kant van Ds. Du Toit veel opoffering ge-eis. Sijn gesin het hij aan die Paarl moes agterlaat. Hijsel het hom in die

Kaap op armmoedige manier behelp. Agter die editoriale kantoor was, afgeslote deur 'n afskorting van matglas, sijn eet- en slaapkamer. Daar het hij smorens sijn eie brekfis en saans sijn eie aandete klaar gemaak, om net smiddags 'n stukkie warm kos bij die restaurants te gaan eet. Die skrywer hiervan het 'n week lang sijn vader vervang en het toen met die lewetjie nader kennis gemaak. Bij terugkoms had sijn vader g'n ander klagte als hierdie: "Ou Jaap, hoe lijk dit of jij nooit mijn bed opgemaak en nie mooi vir mijn tee-goedjies gesorg het nie."

"MAGRITA PRINSLOO."

In die jaar 1896 het Ds. Du Toit s'n drama "Magrita Prinsloo" geskrywe en aan die Paarl laat opvoer. Dit was 'n heerlike aand. Die stadsaal was propvol en g'n een het onbewoge vandaar gegaan nie.

Soos ons weet is dit 'n drama uit die Voortrekkers-tijd. Lang, en met groot voorliefde, het Ds. Du Toit die idee gekoester om die tijd in 'n heldedig te besing, maar die geleënheid was hom daarvoor nie gegun nie. Wat ons egter nou in "Magrita Prinsloo" besit is 'n stuk egte nasionale literatuur. Die drama word meer en meer gewaardeer. Op baing plekke is dit reeds opgevoer.

"ONS KLIJNTJI."

Hierdie maandskrif, 'n vrug van die eerste Paarlse Taalkongres, is die eerste van sijn soort in Afrikaans. Toen op die Kongres beslote was tot die oprigting, het prof. Cachet, onder akklamasie, hierdie naam aan die nuwe kind gegee, wat meteen aanleiding was tot heelwat gepaste sinspelings. In die eerste stukkie van die eerste no. kom o.m. dit voor: -

"Myn doel is: die lus en liefde fer ons moedertaal op te wek en an te kweek. Ek kan ni anders praat ni as ek geleer het, en dit is Afrikaans. Al is ek klyn, tog hoop ek goed te kan gesels, en nou en dan een nuttige woordje te kan sê. Ek het 'n goeie godsdiinstige opvoeding gehad, en geleer dat di frése fer ons liwe Here di beginsel van di wysheid is. Ek sal ni preek ni, dit kan ek oek ni, mar myn opvoeding sal ek, hoop ek, ni vergeet ni.

Di ouers kan gerus hulle kinders en jonge mense met my laat omgaan; al is ek nou en dan 'n bitji plisirig, ek sal ni onbehoorlik wees ni.

O'er politiek sal ek ni praat ni, mar as daar miskiin 'n woordji my ontfal, denk dan mar, dat 'n jonge mens partykeer onfersigtig is."

Die kindjie is in die stormjaar van 1896 gebore. Dis seker een van die redes waarom hij maar tien jaar oud geword het. Hoeseer die kind ook al beloof het dat hij nie oor politiek sou praat nie, — die kantoor waar hij vandaan gekom het was onder verdenking, en dit het menigeen van saamwerking en steun teruggehou.

Tog het die tydskrif spoedig 'n 3000 intekenare gehad, en die siffrer het later selfs hoër geklim. Onder die skrywers was daar tal van bekwame manne, soos Ds. Du Toit (aan wie die hoofversorging van die kindjie toevertrou was), prof J. Lion Cachet, Prof. S. Postma, mnr. Von Willigh en andere. Vername stukke, wat daarin verskijn het, was "Koningin van Skeba", die "Afguns"- en die "Baas-duivel", "Oor Taal- en Letterkunde", en (om nie meer te noem nie) 'n menigte gediggies, waarvan sommige bepaald verdienstelik is.

"ONS TAAL."

Ds. Du Toit was nie die man om moed op te gee nie. In Mei, 1907 het weer "Ons Taal" verskijn, 'n maandskrif met dieselfde doel opgerig. Daar-in word gesê: „'Ons Klijntji' het bestaan, mar wil ni meer kom ni. En feral nou met di nuwe beweging op taalgebied denk ek dit hoogs wenselik dat di beweging tog *één* tydskrif het, waarin net Afrikaans geskrywe word."

Die taal-ijwer van geleerde jonge Afrikaners was dus vir Ds. Du Toit 'n spoorslag om weer 'n aanvang te maak. In "Ons Taal", wat nog meer als "Ons Klijntji" van Ds. Du Toit afhankelik was, het o.m. van sijn hand verskijn 'n herdruk van die "Geschiedenis van die Afrikaanse Taalbeweging", en die "Afrik. Taalskat." Ds. Du Toit het met die "Taalskat" goed gevorder. Ongelukkig het krankheid en dood tussenbei gekom, sodat die groot stuk werk onvoltooi geblij het. Bij die saamstelling werd gebruik gemaak van bouwstoffe deur mnr. Pannevis versamel.

KRITIEK OP DIE TRANSVAALSE REGERING.

Soos Ds. Du Toit self in sijn gedikteerde lewensskets gesê het, was sijn kritiek op die Transvaalse regering die oorsaak dat sijn blaai ondergegaan het. Van die kritiek moet vanself die lewensbeskrywer enige stukkies aan sijn lesers voorlê. Hij hoop dit kort en sakelik te doen en sonder die wonde weer ope te haal, alleen volledigheds-halwe. Hij volg die "Afgesperste Getuigenis."

Laat ons vooraf sê dat die "Patriot" reeds onder Oom Loko dergelijke kritiek geoefen het, veral in 1890. Oom Loko het duidelik gesê, dat die stemreg moet uitgebrei word, dat die koloniale spoorwegpolitiek nie moet teëgestaan word nie, dat die Transvaal "bekrompe" is deur die Kaapse Afrikaners met wantrouwe aan te kijk, en soveel meer (sien "Patriot" 1890, 13 en 27 Maart, 17 April, 15 Mei, 24 Julie). Maar onder Ds. Du Toit het die kritiek veel skerper geword, terwyl bowendien die Rhodes-kwessie daarmee in verband gebrag werd.

Die "Afgesperste Getuigenis" sê :--

"Transvaal zal evenmin als Zion verlost worden door paarden en wagenen, door krijgsheiren en vestingen, door diplomatieke kungstgrepen en menselike bondgenoten....Laat haar daarom tot de Heere de toevlucht nemen; maar dan is zijn eis duidelik en beslist: het onrecht te herstellen (Jes. I), en dan is er ook geen vrees voor oorlog.

En we spreken dit uit met te meer vrijmoedigheid omdat het onrecht door Transvaal gepleegd niet nu eerst door ons wordt gezien en veroordeeld. Neen, sedert het begin daarvan, toen het kwaad nog in zijn wording was, toen wij nog zelf in Transvaal waren, sedert de laatste 18 jaren, waarschuwd en tegen die ongerechtigheden publiek en privaat; maar men weigerde te horen en ging steeds verder in het kwaad. Wij sommen slechts korteliks op onze waarschuwingen:—

1. Tegen de *Konsessie-Politiek*, welke kort na de teruggave des lands werd ingevoerd hebben wij van het begin getuigd en gewaarschuid met al de kracht die in ons was, als tegen een kanker, die heel de staat doortrekken zal, daar zij ten doel heeft de enkelen te verrijken ten koste van het gemenebest.

En zo is het reeds, en zo zal het zijn.

2. *De Dienstbaarmaking van de rechtsprekende* aan de uitvoerende en wetgevende macht, of de onderwerping van het Gerechtshof aan de Regering en Volksraad, was een ander kwaad dat zich reeds kort na de teruggave des lands openbaarde,... waartegen wij van het begin getuigden als een verkeerd beginsel, dat later moest uitloopen op omkering van de gehele staat...

3. *De onthouding van het Stemrecht* aan de uitlanders en de wijze waarop zulks gedaan werd is een andere ongerechtigheid der Transvaalse overheid waartegen wij al die tijd getuigd hebben, als zijnde in strijd met alle goddelike en menselike rechtsbeginselen, alsmede met een gezonde staatkunde.

De onthouding van het stemrecht is in strijd met goddelik recht, want zelfs aan Israël, dat als uitverkoren volk afgescheiden van de volkeren moest blijven, had God ten regel gesteld, en dat gedurig herhaald: "Enerlei wet en enerlei recht zij voor de ingeborene en de vreemdeling," enz. (Zie o.a. Ex. 12: 49; 22: 21; 23: 9 enz.) Israel werd dan ook gezegend wanneer het recht deed aan de vreemdeling en gestraft om verdrukking van

de vreemdeling, welke overal gelijk gesteld wordt met de weduwe en de wees.

Maar evenzeer is het in strijd met de algemeen erkende beginselen van volkerenrecht. In alle konstitutionele landen geldt het beginsel: "Geen belasting zonder vertegenwoordiging." Met deze leuze hebben de Verenigde Staten zich vrijgevochten van Engeland: "Geen taksatie zonder representatie!"...

Maar deze handelwijze is meteen hoogst onstaatkundig en staat gelijk aan een man die een wal wil opwerpen tegen een immer hoger zwellende stroom, welke toch eindelijk doorbreken en hem overstromen moet.

En ach, hoe dikwels hebben wij getracht van het begia der instroming van uitlanders, privaot en publiek, de Transvaalse bewindsmannen dit onder het oog te brengen, maar vergeefs! Herhaaldelijk wezen we er op tegenover de bewering dat het gevaarlijk was de uitlanders stemrecht te geven: 1) dat de grote meerderheid der delvers toch het stemrecht niet zouden gebruiken, 2) dat een delversbevolking uit vreemdsoortige elementen bestaat en dus nooit eensgezind zou zijn, 3) dat een delversbevolking bovendien gewoonlijk republikeins is en dus niet trachten zal de Republiek omver te werpen; maar 4) bleef men toch bezorgd, dan kon men alle gevaar afwenden door de eenvoudige bepaling, dat een burger (want die het stemrecht aannemen worden dan burgers) die schuldig bevonden wordt aan hoogverraad uit het land verbannen en al zijn bezittingen verbeurd verklaard zouden worden, dat zou genoeg zijn tot beteugeling; en voegde men er bij dat de persoon die dat verraad aan het licht bracht een deel van de verbeurd verklaarde eigendommen zou krijgen, dan behoefde men geen geheime politie om hen te bewaken, zij zouden het zelf veel beter doen. En door aldus gelegenheid te geven tot verkrijging van stemrecht en burgerschap zou men de beste elementen van de uitlander bevolking bij zich hebben ingelijfd en aldus de Republiek hebben versterkt en de gevaarlijke elementen der delversbevolking hebben krachteloos gemaakt. Maar omgekeerd door hen wederrechtelijk het stemrecht en burgerschap te onthouden organiseerde men die vreemdsoortige elementen tegenover de Republiek door een gemeenzame grievé, en het einde was te voorzien: de dam moet eindelijk doorbreken en dan is de verwoesting groot.

WAT HEEFT ENGELAND ERMEE TE DOEN?

Zoo kan alleen iemad vragen die met de geschiedenis der laatste 20 jaren onbekend, of die moedwillig verblind is. Bij de teruggave des lands toch in 1881 verbonden de Transvaalse gezaghebbers zich aan de vreemdelingen het stemrecht en vol burgerschap te schenken na één jaar inwoning en verder gelijke rechten en voorrechten met de oude burgers. Maar al dadelik voerde men het onrechtvaardig beginsel in dat de uitlanders hun burgerschap moesten afzweren en dan een proeftijd moesten doormaken voor zij Transvaalse burgers werden, welke proeftijd zij stelselmatig verhoogde, in 1881 tot 2 jaren, in 1882 tot 5 jaren, en aldus opklimmende tot 14 jaren, met al zulke onmogelijke bepalingen dat geen uitlander het stemrecht kon verkrijgen."...

Dis die drie "hoofbesware".

Nouwel, toen dit tot 'n botsing kom tussen Transvaal en Engeland werd Ds. Du Toit deur vele gevraag om sig nader te verklaar :—

"Van verschillende kanten krijgen wij brieven die ons op roepen ons standpunt nader te verklaren. Zij komen meestal op hetzelfde neer, namelijk : "Gij zijt ons voorgegaan de laatste 20 jaren in onze nationale herleving; gij hebt ons verkondigd, dat godsdienst en vaderlandsliefde onafscheidelik verbonden zijn, en waarom staat gij dan nu teenover de grote meerderheid van uw volk? Is dat niet voor u een bewijs dat gij verkeerd zijt?"

"Nuwel ik weet en erken dat ik in dezen sta teenover de grote meerderheid van mijn volk, en het smart mij zeer, niet om mijnentwil, maar om hunnentwil. Maar de enige vraag die mijn gedragslijn regelt is niet : "wat zegt de menigte?" maar : "wie heeft recht?" en : "waar is de waarheid?"

Ds. Du Toit wijs dan aan, dat hij ook vroeër alleen of bijna alleen moes staan, n.l. toen hij in die Kaapkolonie geijwer het vir die Skool met die Bijbel, vir die regte van ons Taal en Nasionaliteit, en teen die Anneksasie sig verset het.

Gevolg van die versoek om nadere verklaring was die uitgawe van die "Afgesperste Getuigenis",* waaruit ons siter, en waarvan die aanhef aldus lui :

"In die krisis welke ons land doorworstelt sta ik onder mijn stamverwanten en geloofsgenoten tans bijna alleen, als weleer een Micha onder de 400 Achabs profeten (I Kon. 22), of als een Elia onder de 400 Baals-priesters (I Kon. 18). Allen verklaren met één stem : Transvaal heeft recht in deze strijd, en komt het tot oorlog, dan zal God zeker aan haar zijde strijden."

Onze herhaaldelik uitgesproken overtuiging daarentegen is : Transvaal heeft ongerechtigheden die hersteld moeten worden ; dit is wat Engeland eist ; weigert Transvaal dit volhardend, en komt het tot oorlog, dan strijd zij niet voor recht, maar voor onrecht, en kan dus op Gods hulp niet rekenen, en dan vrezes wij de ergste gevolgen ; daarom roepen wij haar toe om toe te geven aan Englands rechtvaardige eisen en niet ten strijde te trekken.

En met deze verklaring zijn wij bereid het Godsoordeel af te wachten. Laat mij dan maar vrij intussen gespijst worden met brood der bedruktheid en met water der bedruktheid, ik durf met Micha te zeggen : "Indien gij enigzins met vrede wederkomt uit de strijd, zo heeft de Heere door mij niet gesproken !" En met hem zeg ik er bij : "Hoort gij volken altegaar !" Ik neem u allen tot getuigen....Indien nu de anderen even zeker zijn van hun standpunt dat zij zich evenzeer verbinden dat zo Transvaal niet voorspoedig is in de strijd de Heere door hen niet gesproken heeft.

* Gepubliseerd 12 dae voor die uitbreek van die oorlog.

Onze Koloniale Afrikaanders waarschuwen wij: Zit stil; moeit u niet in de strijd; want tegen uw wettige overheid moogt gij niet opstaan (Rom. 13), en tegen uw broeders in Transvaal kunt gij ook niet strijden. Wij hebben een verzoekschrift aan de Koningin in die geest, getekend in verschillende distrikten, ingezonden bij onze Goeverneur, en van hem bericht ontvangen, dat de Petitie naar Hare Majesteit verzonden is, en dat er geen gevaar bestaat dat Harer Majesteits regering één enkele Afrikaner zal opkommanderen om tegen onze Transvaalse stamverwanten te vechten."

Gedurende die oorlog het Ds. Du Toit sig stil gedra. "Nergens gaande dan voor noodzakelijke bezigheid". Reeds voor die tijd is hij daarmee begonne, soos die "Getuigenis" sê :-

"Wij voor ons zouden dan ook wel verlangen dat diegenen die van ons verschillen, ja velen van wie ons veroordelen, maar de helft van dat zelfonderzoek doormaken waarmee wij in zelfverootmoediging ons hart doorzochten voor Gods aangezicht, en we zijn er zeker van dat zij minder lichtvaardig zouden oordelen. Ja, tot een getuigenis geven wij de volgende mededeling aangaande ons zelve: het is nu meer dan 3 maanden, sedert de zaken aldus kritiek werden, dat wij ons afzonderden in onze huiselike kring en nergens uitgingen dan om enige preekbeurten te vervullen en bijbellezingen bij te wonen, aldus zwaar drukt op ons het gevaar dat wij ons volk zien bedreigen, en dat wij reeds de laatste 3 jaren zagen naderen en waartegen wij al de tijd publiek en privaot waarschuwden doch helaas vergeefs. Onze getuigenis hier gegeven is dus de vrucht van ernstig en herhaald zelfonderzoek, waardoor wij slechts temeer bevestigd werden in ons standpunt boven aangeduid."

Gedurende die oorlog het Ds. Du Toit meditasies geskrewe, geput uit die boek van Jeremia en getiteld: "Gedachten des Vredes te midden van Oorlog." Ons gee twee klein stukkes :-

"Ziedaar Jeremia's persoonlike verhouding en gezindheid onder de afval, versmading en vervolging van zijn volk. Toepassing op onze tijd is overbodig voor elkeen die "verlichte ogen des verstands" heeft. Schrijver dezès kan slechts als persoonlike getuigenis (mogelik tot besturing en bemoediging van anderen) hierbij voegen: 1) dat zover onze veranderde tijdsomstandigheden toelaten hij eveneens allerlei verguizing en vervolging moet doorstaan; 2) dat zulks gelukkig ook niet is als een dief of kwaaddoener, maar enkel om de getuigenis der waarheid (hij heeft ook nog nooit rente van enig iemand genomen en niemand om gunsten gevraagd); 3) hij is eveneens afgezonderd en stil; en 4) het heeft hem nimmer aan troost en kracht ontbroken, zodat hij niet tot Jeremia's weemoed verviel". (*Geuige, Junie 1901.*)

“En wij waren er niet onverschillig onder. Die ons kennen in onze onmiddellike omgeving weten hoe ons oog heeft ge-weend, ons hart heeft gebloed, toen wij dageliks de verwoestingen zagen voortgaan en de ellende vergroten. En daarom is het ook niet tot verwijt, niet tot verzwaring van de druk, maar tot no-dige zelfontdekking en tot leniging der smart dat wij wijzen op de ware *oorzaken* dezer ellende en de enige *weg* om die te verzachten, zo wij ze toch niet dadelik geheel wegruimen kunnen. Ja, God alleen weet wat wij voor onze lijdende stam-
verwanten gevoelen.” (*Getuige*, Aug. 1902)

Na die oorlog het Ds. Du Toit 'n oproep tot stigting van 'n Vredesbond gepubliceër. Veel het daar nie van gekom nie, sovéer ons weet.

Uit die stuk “Na de Oorlog”, waarin die vredes-
voorstel voorkom, neem ons ook hierdie stukke oor :—

“Maar van de zijde der tegenpartij werden wij overstroomd met de laagste schandbrieven en vreselikste verwensingen, meest-al naamloos en toch uit zovele verschillende distrikten, dat daaruit een algemene geest van haat en vijandschap zich uit-sprak. Oorspronklik hebben we, volgens gewoonte, al deze naamlose brieven eenvoudig vernietigd als geen aandacht waar-dig. Doch toen zij zo algemeen en uit alle oorden toestroom-den, hebben we enigen bewaard. Wie wil kan ze inzien en zich overtuigen welk een stroom van lasteringen en verwijtingen op ons hoofd werd uitgegoten.

En waarom?—Eenvoudig omdat we tegen de oorlog hadden gewaarschuid. En hoe meer de krijg ons ongelukkig volk tegenliep, hoe meer zij daaronder leden, hoe feller zij ons haat ten en veroordeelden. Herhaaldelik werden we bedreigd dat men ons het leven zou benemen...

Het algemeen verwijt ons gedaan was : dat wij niet met ons volk meegingen en dus geen vriend van ons volk waren, maar een hater en vijand en verrader van ons volk. Ons enig ant-woord hierop was en is ook nu : dat juist hij de ware vriend van zijn volk is die hen waarschuwt als zij verkeerd gaan. Ik durf eerlik verklaren dat ik al de tijd, dag en nacht, met vele tranen en zuchten, voor mijn arm volk bleef bidden. En hoe-zeer men mij ook verguisde en verwenste, ik heb niemands na-deel gezocht gedurende de oorlog : waar ik iemand geen goed kon doen (en aan velen heb ik in de stilte wel gedaan), daar heb ik mij toch weerhouden iemand nadeel te doen, zelfs waar ik in de gelegenheid daartoe gesteld was.”

PROF. CACHET OOR DIE ‘PATRIOT’.

Ons kan nie nalaat hier af te druk nie wat prof. Cachet in die “Stem” geskrijwe het toen hij in die “Patriot” van 23 Oktober, 1904 lees dat die blad sal gestaak word. Hier is die woord van 'n welmenende teënstander, of laat ons liewer sê van 'n getrouwe medestander, ondanks al die verskil van opinie in later tijd :—

"Het bericht dat op Donderdag 23 Oktober in "Di Afrikaanse Patriot" verscheen, dat de uitgave van dit blad zou gestaakt worden, was zeker niet onverwacht, doch heeft ons toch pijnlik aangedaan en voornamelijk, omdat wij te gelijktijd toch ook blijde waren, dat de richting door "Di Patriot" in de laatste jaren voorgestaan, te min bijval vond om dat blad voort te zetten. Juist het gevoel dat wij blijde moesten zijn, was ons zo bitter smartelik.

"Di Patriot" toch hadden wij vroeger lief en wij hebben altijd vroeger gezegd dat het staken van "Di Patriot" een nationale ramp zou zijn. Er is geen blad dat meer gedaan heeft om de Hollandse Afrikaners op te wekken om deel te nemen in het bestuur des lands dan dit blad. Het leerde velen lezen en terzelfder tijd leerde het velen schrijven. De Bond is het kind van "Di Patriot" en de gehele Afrikaanse beweging vond haar begin in de lezers en ondersteuners van dat blad. Het was bij uitnemendheid het blad der Boeren en ging zijn weg, niettegenstaande de bitterste tegenwerking van een gedeelte der Afrikaners en de gewone zwakheid der ondersteuners. Het streed voor de onafhankelijkheid der Republieken: gaf de toon aan voor de strijd in de Transvaal, met een woord maakte ons Afrikaners.

Wij weten wel dat men ons zal tegenspreken, doch het is zeker, dat onder hen, die goed en bloed opofferden om hun broeders te helpen, geen klein gedeelte der oude Patriotlezers gevonden werd.

In de laatste jaren was het echter anders. "Di Patriot" verzette zich tegen het gevoel des volks, en niets was ons bitterder dan in dat blad, eertijds zo gewaardeerd, de stukken te lezen waarin ons volk beschuldigd werd van allerlei overtredingen en waarin de Engelse politiek geprezen werd. In een ander blad zouden wij het kunnen verdragen hebben, in "Di Patriot" niet. Wij beschuldigen niet, en willen van ganser harte de verklaring van de hoofdredakteur aannemen, dat noch de heer Rhodes noch een zijner medestanders ooit gedacht heeft invloed uit te oefenen op de politiek van het blad, doch dit doet ons te meer betreuren, dat het blad zich tegen de Afrikaners kante. Wij misten de krachtige steun van dit blad in de driejarige strijd, die achter ons ligt. Nooit konden wij inzien hoe het mogelijk was, dat een blad zo wel geredigeerd en zo wel bekend met alles wat door het Engelse goevernement gedaan is, niet kon gevoelen de onrechtvaardigheid van de oorlog en niet kon inzien dat de bittere veroordeling der rebellen, om er het minst van te zeggen, onrechtvaardig was.

Het is in de laatste tijd de gewoonte geworden om met verachting van "Di Patriot" te spreken. Dit hebben wij nooit gedaan en konden het ook niet doen. Altijd gedachten wij aan hetgeen dit blad voor ons volk gedaan heeft, en waren wij ook verplicht ons vierkant tegenover dat blad te stellen, wij vergaten onze vroegere vriendschap nooit, en bleven het betreuren dat wij niet naast elkander, maar tegenover elkander moesten staan.

“DI PATRIOT” sprak altijd duidelik zijn gevoelen uit. Vriend en vijand zullen dit moeten erkennen. Men wist altijd wat men er aan had en daarin verskilde “Di Patriot” van de meeste koeranten, vooral papkoeranten, die altijd met alle mensen willen vrede houden. “Di Patriot” was een oorlogsman en is dit tot aan zijn dood gebleven en als een gevallen strijder willen wij ook hem gedenken. Moge er weldra weer zo een “Patriot” als de oude was in ons land opstaan, om de toenevende halfheid en flauwheid te bestrijden.”

Ds. Du Toit het hierop geantwoord dat hij die “ridderlike kompliment” van die “Stem” waardeer, want gewoonlik word die “Patriot” se groot werk en nobele strijd misken met snode ondank. Ds. Du Toit wil egter daarop wijs: 1) dat hij sig verset het teën die volksgevoel “waar sulks s.i. verkeerd geloop het en waarteën plig en gewete hom geroep het om te waarskuw”; 2) dat die “Patriot” die volk beskuldig het, maar dat die beskuldiging, ook “gegrond” was; 3) dat die “Patriot” die Engelse politiek geprijs het, maar daar moes bijkom: “waar sij dit verdien het”; 4) dat daar 'n veroordeling was van die rebelle, maar dat hij (Ds. D. T.) sig van “opsettlike bitterheid” nie bewus is nie; hij het gemeen om die voetstappte te moet druk van Mozes, Christus, die Apostels, Luther, Calvijn en die geref. vaders.

RHODES S'N GELD.

Ds. Du Toit werd telkens beskuldig dat Rhodes s'n geld hom omgekoop het. Reeds in 1892 het 'n sekere blad daarmee voor die dag gekom. (P. 14 Jan. 1892).

Omtrent die punt sê Ds. Du Toit in sijn “Getuigenis”: “Ik kan er alleen bijvoegen: dat ik sedert de Jameson-inval nooit met de heer Rhodes enige gedachtewisseling had over Transvaal, bij mond of geschrift; dat de heer Rhodes nog nooit getracht heeft, direkt of indirekt, enige invloed uit te oefenen op mijn opinie of op wat ik schrijf.”

Nouvel, onse persoonlike getuigenis is: als Ds. Du Toit geld van Rhodes ontvang het, dan weet ons nie waar dit geblij het nie. In sijn huis moes Ds. Du Toit baing eenvoudig lewe om deur te kom. Deur die oppassendheid van 'n spaarsame huisvrouw is dit hom geluk. Gedurende die oorlog het die honger voor sijn deur gestaan, en moes enige Joodse vrinde (vroëer deur hom mildelik gesteund) hulle hulp aanbied. Die hulp het die aankoop van 'n plaas in Dal-

josaphat molik gemaak. Later het Ds. Du Toit dit weer verkoop om so in besit te kom van die oue familie-eiendom "Kleinbos". Tog was daar bij sijn oorlijde nog 'n swaar verband op die plaas. Deur hulp van vrinde is die verband sedert heelwat kleiner geword.—Ons weet dus nie waar die geld van Rhodes geblij het nie.

En hiermee neem ons dan afskeid van hierdie donkere periode. Ons het Ds. Du Toit self laat spreek en het uitvoeriger gesiteer als miskien nodig was. Nou kan die leser self sijn oordeel opmaak; 'n oordeel spreek ons nie uit nie. Dit sal die geskiedskrijwer van later dag self wel doen.
